

2. Miten kielen muutosta tutkitaan?

Historiallis-vertailevasta metodista

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

 Kielibuusti
Språkboost

Mitä historiallis-vertailevassa metodissa oikein vertaillaan?

Tutkijat etsivät kielihistorian metodien avulla varhaisempia muotoja ja pyrkivät löytämään muodon, johon jokin lekseemi tai sen taivutusmuoto voidaan palauttaa. Samalla saadaan vastauksia siihen, miksi sanoilla on erilaisia vartaloita riippuen siitä, millaisia suffikseja niihin on liittynyt.

Metodissa sanaa verrataan sukukielten vastineisiin tai lainanantajakielten muotoihin. Lisäksi suoritetaan kielensisäistä vertailua: verrataan murteiden edustuksia sekä sanan vartalotyyppjä eri taivutusmuodoissa.

Etymologiset tietokannat

Apuna sanan edellä mainittujen sukukielten vastineiden ja murteellisten muotojen etsimisessä voi käyttää erilaisia etymologisia tietokantoja. Näitä ovat esimerkiksi Kotuksen ylläpitämät nettisanakirjat:

SES eli Suomen etymologinen sanakirja

A'lgu-tietokanta eli saamelaiskielten etymologinen sanakirja

Jos näistä etsii vaikkapa sanaa *vesi*, niin huomaa pian, että monien sukukielten vastineet muistuttavat suomen taivutusvartaloa *vete-*. Tämä toimii apuna, kun määritellään, onko *-s-* vai *-t-* alkuperäinen äänne vartalossa.

Nykysuomen variaatio avaa ikkunoita historiaan

Standardoitu kieli on monella tapaa erilainen kuin puhutun suomen variantit, joista voi löytyä kielenmuutoksen vaiheita paljastavia muotoja. Esim. inessiivin ja illatiivin historia näkyy pohjalaismurteissa:

Inessiivimuodosta *mihnä* (versus *missä*) näkee, että inessiivin taustalla on vanha lokatiivi **-nA*, jonka nasaalikonsonantti *-n-* on useimmissa murteissa assimiloitunut **misnä* > *missä*, mutta pohjalaismurteissa muuttunutkin **s* > *h*, **misnä* > *mihnä*.

Illatiivimuodosta *talohon* näkee, että standardikieleen pitkä vokaali on syntynyt, kun kaksi tavua on supistunut yhdeksi: *ta-lo-hon* on kolmitavuinen, *ta-loon* kaksitavuinen.

Pohjalaismurteet säilyttävät varhaisemman tavorakenteen. Muodosta *talohon* näkee myös illatiivin alkuperän.

Mistä muodosta löytyy vanhin sanavartalo?

Nomineilla nominatiivi ei yleensä ole paras ehdokas, kun etsitään sanan vanhinta äänneasua. Sanat kuluvat lopuista ja siksi nominatiivi on usein muuttunut. Verbeillä infinitiivi on myös usein käynyt läpi astevaihtelun aiheuttamia äänne- ja vokaalimuutoksia.

Kun halutaan löytää alkuperäisin äänneasua, nomineista täytyy etsiä vahva-asteista vokaalivartaloa, joka löytyy essiivistä. Verbeillä vahva-asteinen vartalo on käytössä kolmansissa persoonissa.

nom. <i>käsi</i> muutoksen	(sanan lopussa <i>-i</i> , mikä mahdollistaa <i>*ti > si</i> , <i>*käte > *käti > käsi</i>)
gen. <i>käde-n</i> umpitavun:	(astevaihtelu, koska <i>-n</i> aiheuttaa <i>*käten > käden ~ käen ~ kären</i> jne.)
part. <i>kät-tä</i> <i>kättä</i>)	(syntynyt konsonanttivartalo <i>*kätetä ></i>
ess. <i>käte-nä</i> <i>kätenä</i>)	(vahva-asteinen vokaalivartalo säilyy

Vertailu on systemaattista ja loogista

Tieteelliselle metodille tyypillisesti historiallis-vertaileva kielitiede perustuu säännönmukaisuuksiin. Äänne­muutoksia on alunperin nimetty äännelaeiksi, mikä korostaa niiden ehdotonta luonnetta. Äänne­muutokset voivat tapahtua kielessä tietty­nä aikana kaikissa äänneympäristöissä tai vain joissakin, tietyin ehdoin. Aina ja kaikkialla tapahtuvia muutoksia kutsutaan ehdottomiksi ja tietyissä ympäristöissä tapahtuvia ehdollisiksi.

Koska meillä ei ole juurikaan kirjallisia todisteita siitä, millaisia sanat ovat aiemmin olleet, perustuu suomen kielenkin historian hahmottaminen päättelyyn. Päättelyn avulla voidaan rekonstruoida vanhempia muotoja. Ne ovat kuitenkin rekonstruktioina aina oletuksia, uudelleen rakennettuja muotoja, joita ei ole empiirisesti voitu havaita.

Tekijät:
Rigina Ajanki
Emmi Pollari
Otto Vahtola

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

 Kielibuusti
Språkboost

